

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет
Aix-Marseille Université (France)
TESOL – Ukraine

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
В МОВІ І КУЛЬТУРІ**

Збірник наукових праць

Київ 2017

УДК 821.09(100)(082)

НЗ5

Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових
НЗ5 праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна. О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2017. -
343 с.

ISBN 978-617-7397-36-5

Збірник містить тексти доповідей X Міжнародної конференції з питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 17-18 травня 2017 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Організаційний комітет

Голова оргкомітету:

Гудманян А.Г., д-р філол. наук, проф., директор Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Заступник голови:

Шостак О.Г., канд. філол. наук, доцент, зав. кафедрою іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Члени оргкомітету:

Артюшкіна О., канд. наук з лінгвістики, доцент каф-ри славістики, університет Екс-Марсель, м. Екс-ан-Прованс, (Франція)

Раду А.І., канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Рецензенти:

Дудок Р.І., д-р філол. наук, проф., зав. кафедрою іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Мосенкіс Ю.Л., док. філол. наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чеснокова А.В., проф. каф-ри англ. філол. і перекладу Київського університету імені Бориса Грінченка

*Рекомендовано до друку Вченою радою Гуманітарного інституту
(Протокол № 3 від 19 квітня 2017 р.)*

ISBN 978-617-7397-36-5

© Національний авіаційний університет, 2017

© Колектив авторів, 2017

Світлана Волкова
Доктор філологічних наук, професор
Херсонський державний університет
м. Херсон

НАРАТИВНА ТЕХНІКА ЗВОРотної ПЕРСПЕКТИВИ У ВИЯВЛЕННІ Й ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В АМЕРІНДІАНСЬКИХ СУЧАСНИХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТАХ

*“Our task is to enter into the dream of Nature
and interpret the symbols.”*
(E.L. Grant Watson, *The Mystery of Physical Life*)

У контексті нашого дослідження ставимо за мету схарактеризувати дію зворотної перспективи як способу виявлення ідентичності героя у сучасному прозовому тексті.

Інтерес до зворотної перспективи посилюється в ХХ столітті в теорії і практиці образотворчого мистецтва (Р. Арнхейм, П.О. Флоренський) у зв'язку з відродженням тенденцій до символізму і середньовічної художньої спадщини.

Одним із перших феноменів зворотної перспективи намагався дослідити з позиції пояснення її механізмів П.О. Флоренський [8].

При цьому основне значення він відводив композиційним моментам і художньому задуму.

На відміну від творів епохи Відродження картинна площина на іконах розташовується практично на рівні очей, а не на певній відстані від спостерігача.

Задум творця ікони полягає в тому, щоб залучити спостерігача до зображуваних подій, зробити його безпосереднім їх учасником.

Для втілення цього задуму велику роль відіграє зворотна перспектива, що створює ефект наближення у просторі.

Лінії, які є паралельними в реальному просторі, збігаються в пункті "спостерігач", який відчуває себе в центрі подій.

На передньому плані об'єкти, на які необхідно звернути особливу увагу, також можуть бути побудовані за правилами зворотної перспективи з порушенням вимог лінійної перспективи.

Це пояснюється трьома причинами: художнім задумом, композиційними особливостями і об'єктивними законами зорового сприйняття.

Приєм зворотної перспективи – це техніка зображення предметів у просторі, коли віддалені деталі сприймаються більшими за розміром, ніж ті, що перебувають ближче до спостерігача [8, с. 329].

Проілюструємо наведений тезис на прикладі фрески Сикстинської капели "Страшний суд" (1534–1541) (рис. 1):

Рис. 1 Зворотна перспектива у живопису

Візуальне сприйняття об'єктів, зображених на цьому фрагменті, викликає почуття того, що порушено правила їх побудови і розташування у просторі картини: об'єкти заднього плану опиняються у фокусі уваги завдяки прийомам виділення в окрему зону та збільшення їх розміру.

Завдяки техніці зворотної перспективи в центр основної уваги потрапляє художня деталь, що, за задумом автора, несе певний смисл (соціальний, етнокультурний, сакральний, художній).

У романі американського письменника індіанського походження Наварра Скотта Момадея "House Made of Dawn" ми виокремили описи природи, які несуть певний етнокультурний смисл. Так, наприклад, на початку розгортання подій в тексті головний персонаж Авель спостерігає за тим, як орел і орлиця летять над горами: "... their far, silent flight erratic and wild in the bright morning. They were cavorting, spinning and spiraling on the cold, clear columns of air, and they were beautiful". Він стояв таким зачарованим красою цих птахів, що йому навіть було важко дихати: "It brought him up short and he had to catch his breath". Потім Авель побачив, як орлиця, а за нею орел знищують змію, що опинилася на їх території: "She carried a rattlesnake; it hung shining from her feet, limp and curving out in the trail of her flight [...] and she let go of the snake. [...] He hit the snake in the head, with not the slightest deflection of his course or speed, cracking its long body like a whip."

Орел і змія – це міфологічні образи, що мають сакральне значення для амеріндіанського етносу, оскільки Орел – Дух Неба, символ Мудрості. Змія – Дух Царства померлих, символ Зла [13].

Головний персонаж роману виявляє любов і шану до представників тваринного світу (he watched after them with great delight). Опис природи, в якому фігурують міфологічні образи-символи орла і змії, привертає увагу читача своєю поетичністю, оскільки автор вживає численні епітети (golden eagles, beautiful, fine flourish), метафори (clear columns of air, matting flight), оксюморон (strangely beautiful, unbelievably great).

Читач спочатку не підозрює, що саме цей опис природи, в якому в образах орлів і змії персоніфікується Добро і Зло, і Добро перемагає, стане пророцьким у подальшій долі головного персонажа, і саме до цього епізоду читач повернеться, щоб з'ясувати мотив вчинку головного героя.

Дієвість зворотної перспективи як нарративного й інтерпретаційного прийому виявлення ідентичності пояснимо через аналіз формування міфологічно-авторського образу головного персонажа роману-міфу Н.С. Момадея.

Кульмінація сюжету втілена у сильній позиції тексту, репрезентованій композиційно-мовленнєвою формою опису ключової події повістування – вбивства Авелем білого американця Хуана Рейса, з яким головний герой був ледве знайомий. На перший погляд незрозумілим видається такий вчинок Авеля й досить м'яке покарання – лише шість років ув'язнення.

Вичленування смислу скоєної Авелем дії й адекватна інтерпретація її змісту відбувається через асоціативні зв'язки, які виникають завдяки лінгвокогнітивним операціям аналогії, зіставлення й протиставлення нарративних ситуацій, пов'язаних з описом поведінки, дій і вчинків головного героя в експозиції роману. Еквівалентність семантичної та синтаксичної побудови, спільна лейтмотивність окремих, розпорошених у тексті композиційно-мовленнєвих форм повістування, в яких відображаються риси характеру головного персонажа, дозволяють говорити про їх тематичну й мотивну єдність та спільну смислову наповненість.

Механізм дії зворотної перспективи розкриваємо шляхом аналізу композиційно-смислової побудови двох тематично поєднаних оповідей, лейтмотивом котрих виступає боротьба добра зі злом. Адже з міфологічних довідників відомо, що в амеріндіанській культурі змія – символ зла, а орел – добра [14; 15; 16].

У першій нарративній ситуації надається опис знищення змії орлиною парою: "They were golden eagles, a male and a female, in their

mating flight. She carried a rattlesnake, it hung shining from her feet. and then she let it go. It fell slowly, writhing and rolling, floating out like a bit of silver thread against the wide backdrop of the land. First the male eagle let the carrion drift by; then suddenly

he hit the snake in the head, crackling its long body like a whip. At the top of his glide he let go of the snake. Abel watched the eagles go. It was an awful, holy sight, full of magic and meaning".

У другій йдеться про вбивство людини, альбіноса, як називають білу людину амеріндіанці: "They went out into the rain and darkness. All around was silence, save for the sound of the rain and the moan of the wind in the wires. Abel waited. The white man raised his arms as if to embrace him. Then he closed his hands upon Abel and drew him closer. Abel felt the blue shivering lips upon him, felt even the scales of the lips and the hot slippery point of the tongue, like a snake's sting. He was sick with terror and revulsion, and he tried to fling himself away, but the white man held him close. The hands of the albino lay as if silver rope curving Abel's throat. In his terror Abel leaned inside the white man's arms and drove the knife up under the bones of the breast and across. Abel threw down the knife and the rain fell upon it and made it clean".

У композиційно-смісловій побудові аналізованих наративних ситуацій простежується еквівалентність, створена схожістю структури синтаксичних конструкцій (he hit the snake in the head S P O A = Abel drove the knife up under the bones of the breast S P O A), стилістичних фігур порівняння (like a bit of silver thread, as if silver rope, like a snake's sting), наявністю спільних мотивів.

Повторюваність як композиційний спосіб організації повісткування виявляється в однакових позитивних оцінках дій Авеля, виражених у точках зору різних персонажів і ауторіального наратора. При чому авторська оцінка, зафіксована в останньому висловленні аналізованої композиційно-мовленнєвої форми: Abel threw down the knife and the rain fell upon it and made it clean, – виражена фігурально через символ дощу, який розуміється як очищення.

Аналіз наративних прийомів переосмислення міфологорних мотивів крізь призму перспективізації уможливив виявлення зворотної перспективи і механізмів її дії (рис. 2), який розкривається через операцію наративного мапування, що полягає у проектуванні міфологорних мотивів на події, що відбуваються у житті персонажа, представника сучасного суспільства.

Рис. 2 Схема механізму дії зворотної перспективи в художньому тексті

У художньому тексті ми виявили композиційно-мовленнєві форми (опис, роздум, внутрішній монолог тощо), які містять тригери ознак ідентичності образу персонажа. Такими тригерами постають лексичні одиниці, що позначають етноархетипні образи-символи, як наприклад, eagle, snake, fish, mountain, stone. Вони активізують ознаки ідентичності персонажного образу, який конструюється завдяки лінгвокогнітивним процедурам аналогії (персонаж діє подібно представникам тваринного світу), асоціації (в описах природи і дій персонажа наявна лексична одиниця на позначення етноархетипного символу), інференції (метаморфоза в описі природи прогнозує метаморфозу у свідомості персонажного образу), протиставлення (образи природи і людей будуються на основі дихотомії: свій :: чужий, верх :: низ), редукування (не всі ознаки етноархетипних образів-символів зберігаються в міфолоорно-авторському образі персонажа) та компресії (накладання ознак етноархетипних образів-символів на характер дій та вчинків міфолоорно-авторського образу персонажа).

Зазначені процедури зворотної перспективи уможливили пояснення характеру вчинків героя шляхом зіставлення або протиставлення, аналогії та ін. з характером дій етнокультурних образів-символів, виявлених у різних композиційно-мовленнєвих формах повістування: опису, роздуму, внутрішньому монологу, що містять індикатори цих образів. Далі відбувається flashback у пам'яті інтерпретатора, що спричиняє інше сприйняття дій персонажа і переоцінку його як етнокультурного героя, який намагається очистити свою землю від зла.

Література

1. Бехта І. А. Оповідний дискурс в англomовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Бехта Іван Антонович. — Львів, 2007. — 390 с.
 2. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход / С. А. Жаботинська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. — 2009. — Вип. 58. — С. 3—10.
 3. Женетт Ж. Повествовательный дискурс / Жерар Женетт ; [пер. с фр.] // Фигуры : [в 2 т.] / Ж. Женетт. — М. : Учеб.-пед. изд-во, 1998. — Т. 2. — С. 60—281.
 4. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / Валерия Андреевна Кухаренко. — [3-е изд, испр.]. — Одесса : Латстар, 2002. — 292 с.
 5. Путіліна О. Л. Семантичний об'єкт і типи його вияву в сучасних українській та англійській мовах : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.17 / Путіліна Оксана Леонідівна. — Донецьк, 2008. — 318 с.
 6. Тимофеев Л. И. Основы теории литературы : [учеб. пособие] / Леонид Иванович Тимофеев. — [5-е изд., испр. и доп.]. — М. : Советский писатель, 1976. — 324 с.
 7. Толстой Н. И. О вторичной функции обрядового символа / Н. И. Толстой, С. М. Толстая // Историко-этнографические исследования по фольклору. — М. : Наука, 1994. — С. 238—255.
 8. Флоренский П.А. Обратная перспектива / П.А. Флоренский. — Соч. В 4-х т. — Т. 3. — М. : Мысль, 1999. — 623 с.
 9. Шмид В. Нарратология / Вольф Шмид. — М. : Языки славянской культуры, 2003. — 312 с.
 10. Эйхенбаум Б. М. Как сделана "Шинель" Гоголя / Б. М. Эйхенбаум // Сквозь литературу : [сб. статей] / Б. М. Эйхенбаум. — Л. : Прогресс, 1924. — С. 171—195.
 11. Brooks C. Understanding Fiction / C. Brooks, R. P. Warren. — N. Y. : Viking Press, 1943. — 189 p.
 12. Langacker R. Concept, Image and Symbol / Ronald Langacker. — Berlin ; N. Y. : Mouton de Gruyter, 1990. — 546 p.
- Словники та довідники**
13. Тресиддер Дж. Словарь Символов / Джек Тресиддер [пер. с англ. С. Палько]. — М. : ФАИР-ПРЕСС, 1990. — 448 с.
 14. American Folklore : An Encyclopedia / [ed. Jan Harold Brunvand]. — N. Y. and London, 1996. — 775 p.
 15. Bryant, Page. The Aquarian Guide to Native American Mythology. — London : The Aquarian Press, 1991. — 172 p.

16. Lake-Thom B. Spirits of the Earth : a Guide to Native American Nature Symbols, Stories and Ceremonies / Bobby Lake-Thom. — N. Y. : Penguin Group, 1997. — 210 p.

Ілюстративний матеріал

17. Momaday, N. Scott. House Made of Dawn / Navarr Scott Momaday. — New York : Harper and Row Publishers, 1998. — 198 p.
18. Momaday N. S. Interview / Navar Scott Momaday. — Sun Valley : Idaho, 1996.